

SMRT PO GILMORU

(Norman Majler: *Dželatova pesma*, prevela s engleskog LJiljana Nikolić, Laguna, Beograd, 2018)

Nekad beše kanadski *trash metal* bend ikoničnog imena *Razor*. Bio je taj bend tu i tamo popularan, u jednom krugu poštovalaca besnog andergraunda. Nosili su ti poštovaoci majice, kačkete, aplikacije s nazivom svojih favorita. Sećam se, na zidu jednog groblja u gradu Zrenjaninu, i tamo se moglo videti jedno krupno *Razor*. A onda je sve prestalo. Bend je i dalje tu, starija gospoda danas, ali trenda nema. I ne bih se ja ovde zabavljao pluskvam-perfektom, da se prva ploča koju je ovaj bend objavio (godina je 1985) ne zove *Executioner's Song*.

Nekako u to doba (leta Gospodnjeg 1987), u kultnoj Džepnoj knjizi zagrebačkog „Augusta Cesareca“, objavljen je Šoljanov prevod *Američkog sna* Normana Majlera. Do dana današnjeg, ovo je jedini prevod narečene knjige koji *ovde* imamo. Biti objavljen u ovoj ediciji značilo je dve stvari – biti u društvu Henrija Milera, Kosinskog ili Hakslija, ali i biti štampan u, za današnje prilike, nestvarnom tiražu. Značilo je, a to je od pomenutih konstanti važnije, i imati prave, verzirane čitaoce. Tako je to sa stvarima kulturnim, onima koje su u stanju da zrače, tamo gde treba da zrače. I zaista, preveden je Majler *ovde* i kasnije, relativno uredno, ali nekako nije zračio. Bio je tu. Toliko. Ne sećam se nekog ozbiljnijeg prikaza neke od njegovih knjiga prevedenih *ovde*, nisam čuo da se neko njegovim delom bavio na posleddiplomskim studijama, i nikada nisam čuo nekog od dragih kolega kako ga navodi u smislu uzora, nekog od kog se moglo naučiti. Nekog velikog *majlerovskog* trenda tu nije bilo. Jehova zna zašto. Ili onaj drugi.

Jedno je izvesno: ovi kanadski penzioneri su prilikom imenovanja vlastite ploče morali imati u vidu Majlerov roman. Da li su ga pročitali ne znam, ali znam da je referenca u naslovu previše istančana da bi je tako lako uhvatili. NJima se naslov romana prosto dopao, pretpostavljam, a za njega su čuli jer je 1985. svaki Majlerov potez opšte mesto anglosaksonske, ali i globalne kulture. Zapravo, tako je bilo od pojavljivanja njegovog debija *Goli i mrtvi* (1948), knjige koja je u prvoj godini ostvarila milionski tiraž, čineći od Majlera retko srećnog autora od prve notornom činjenicom američke literature. I bez obzira na to što oduševljenje narednim romanima nije uvek bilo plebiscitarno, Majler je imao čitaoce, javnost na svojoj strani. Koliko je tome doprineo njegov ubilački književni talenat, toliko je vredela i njegova novinarska inteligencija kao i retko obimno učešće u životu američkih medija i ukupnog društva. Ratni veteran, hedonista, problematični suprug (šest brakova, devetoro dece), nasilnik (pokušaj ubistva druge zakonite supruge), dobitnik gomile presti-

žnih nagrada i priznanja, optuživan za mizoginiju, čak rasizam, a konstantno na liberalnom političkom polu, potpuno involviran u Holivud, Majler je bio medijski nepromašiv.

Kad je 2007. Majler okončao svoju dugu ovozemaljsku misiju, ostale su knjige. *Dželatova pesma* pre svih, mada za njom ne zaostaju fascinantni debi, kao i pomenuti *Američki san*, iako sa sigurnošću tvrdim da i danas imam dosta lepih reči za, recimo, *Park jelena*, ili *Jevanđelje po Sinu Božjem*. Uz sve mane, a njih nema malo, i jedan deo kritike predvođen Blumom tu jeste u pravu, Majler je bio veliki pisac. Otprilike na način Dostojevskog, neko kom ćete oprostiti ono što drugima nikako ne biste. Argumenata za to je mnogo, a jedan od njih mogla bi biti širina zamaha, kolosalna širina zamaha.

Kažem, *Dželatova pesma* (1979) oduvek se smatrala mestom Majlerovog trijumfa, s Pulitzerovom nagradom, ili bez nje. Otud svaka pohvala za „Lagunu“, koja se upustila u novo prevođenje gigantske tvorevine *ovdašnjim* čitaocima poznate iz očigledno boljih vremena (*Krvnikova pjesma*, „Globus“, Zagreb, 1982). Da li će ovaj prevod učiniti uslugu autoru i dovesti do novih, ozbiljnijih pristupanja njegovom opusu, videćemo. Naškoditi neće, to je sigurno. U ovom romanu Majler se do ekstrema poslužio balzakovskom metodologijom i do ekstrema ispunio njegov poetički ideal. Uzimajući za građu petnaest hiljada stranica intervjua i raznih drugih dokumentarnih materijala koji prate slučaj Garija Gilmora, *američkog kriminalca*, Majler konsekvntno fikcionalizuje činjeničnu stvarnost. U sižejnom smislu, ko god je pratio sablasni proces koji je savezna država Juta povelala protiv Gilmora 1976. na 1977, od *Dželatove pesme* nije dobio gotovo ništa. Ono što u čitavom postupku intrigira jeste volja svih svedoka, svih sagovornika kako Normana Majlera, tako i njegovih saradnika, prijatelja i novinara, da postanu deo romana. A to znači ostati negde zauvek. Uzimajući u obzir kontekst priče, ovo deluje kao neopisiva hrabrost, ludilo ili egzibicionizam. Biće da ima pomalo od svakog.

Stvari stoje/su stajale ovako. Gari Gilmore (1940–1977) pola svog života proveo je u zatvoru. Razni vidovi nasilja, teška razbojništva, takav tip. U svojoj trideset i petoj godini, Gilmore izlazi iz zatvora uz garancije ogranka svoje mormonske porodice koji predstavlja ju tetka, teča i sestra od tetke. U svakom smislu problematičan i neverovatno kompleksne psihologije pune kontradikcija, Gilmore se napolju nikako ne snalazi. On, jednostavno, po vlastitom priznanju „ne može da drži korak sa životom“. Ključni i fatalni momenat u Gilmoreovoj kriminalnoj karijeri jeste poznanstvo s Nikol Baret Bejker (devetnaest godina, dvoje dece, tri neuspela braka), s kojom ostvaruje kratkotrajnu, ali superintenzivnu emocionalnu i seksualnu vezu. Labilna koliko i Gilmore, promiskuitetna, sklona zloupotrebi alkohola i droga (koliko i on), Bejkerova se u jednom trenutku udaljava od Gilmora, što ovog dovodi u stanje rušilačke agresije. U tom stanju, a ono je daleko kompleksnije nego što je u tekstu ove dužine moguće opisati, Gilmore u toku dve noći ubija dva mladića. Bezrazložno, mersoovski.

Sud savezne države Jute osuđuje Gilmora na smrt i to je, u istorijski potvrđenom smislu, prva takva presuda u Americi nakon deset godina uzdržavanja od opcije okajavanja oduzetih života novim oduzimanjem života. Suočen sa svojom savešću, ali i perspektivama doživotne robije, sjajno upoznat sa zatvorskim životom, Gilmore ovakvu presudu odobrava,

pa čak i zahteva. I postaje svetska zvezda. Čitav drugi tom romana, *Istočni glasovi*, bavi se Gilmorovim iščekivanjem i prizivanjem smrti, sudskim ujdurmama, medijskim lešinarenjem, dubinskim preispitivanjem Gilmorovog unutrašnjeg života, te sve više psihopatskim odnosom prema Bejkerovoj, što se dâ iščitati iz čitave prepiske koja je sačuvana. A onda, posle nekoliko sumanutih sudsko-pravnih preokreta, Gilmora ubijaju. Kao psa. I to mu bude to.

I najkraći mogući sinopsis pokazuje da se pred Majlerom ukazao čitav tematsko-motivski rudnik, kompleks s kakvim izgleda nije moguće izaći na kraj. NJegov začetak je u večnom pitanju opravdanosti smrtne kazne u društvu koje je samoproklamovano hrišćansko, i to ne bilo kakvo, već ono koje svoje hrišćanstvo iskazuje u znatno profilisanijoj i ostrašćenijoj mormonskoj varijanti. Mormonsku civilizaciju, nazovimo je tako, Majler, a zapravo svi oni mormonski sagovornici o kojima doznajemo i iz romana, ne možemo da ne doživimo kao paklu ravnu: pohlepa, licemerja, *white thrash* populacija, nasilje koje se graniči s divljaštvom, svi vidovi nastranosti, alkoholizam, ljudska beda, jedna sveopšta duhovna zatupelost na granici kolektivne duševne bolesti. Ali, Majler nije Fokner i njegove pretenzije nisu regionalističke, već američke. Majler ne propušta priliku da, između ostalog zabeleženog, zabeleži i grozomornu statistiku koja pokazuje kako je, neposredno pre izvršenja kazne, 71% američke javnosti voljno i željno da se kazna obavezno izvrši, a da tome ne doprinosi razumevanje Gilmorove čežnje za smrću, već pre jedan tribalistički, starozavetni nagon o kom sve znamo i mi *ovdašnji*. Taj retributivni američki zov iskazan je kao „kakva je svrha da Gilmor živi?“

Na drugoj, više balzakovskoj strani, nalaze se promišljanja grešaka inherentnih američkom sistemu rehabilitacije, i sistemu kao takvom, onom sistemu koji je „izneverio Garija“. Opasna strana Majlerovog narativnog postupka jeste dovođenje čitalaca u situaciju da saučestvuju s njim više nego što saučestvuju sa žrtvama i njihovim porodicama. Ko je rekao Dostojevski? Ali, to nije uradio Majler. To je ono što se dešava s popikonama svake vrste, a Majler ovu stranu priče izvrsno i precizno transponuje u fikciju. NJegov stav bi lako mogao da bude onaj o Gilmoru kao „i dobrom i lošem, kao što je svako drugi“. I taj stav je tačan. Jer, ljudi vole druge ljude. LJudi povređuju druge ljude. LJudi čine sve za druge ljude. LJudi izneveravaju druge ljude. I ljudi ubijaju druge ljude. Mnogo ljudi ubija druge ljude, to je civilizacijska datost. Tako je. Nikako drugačije.

Majlerova knjiga, odnosno Gilmorova priča, gotovo da ne mogu biti teže, teže probavljive, iz nebrojenih razloga. NJen porodični aspekt ukazuje na ozbiljnu traumu koja Gilmora prati od najranijih dana, onu iza koje stoji njegov otac, bizarni, nepojmljivi prevarant, odsustvo prepoznavanja njegove izrazite artistske crte (Gilmorovi crteži su lako dostupni), njegove sklonosti ka čitanju, nesvakidašnje erudicije i inteligencije, nespremnosti sistema da ga negde, tako neupućenog, uputi, bilo gde, i sebe liši mrtvih i unesrećenih, građenja američkog mita na brutalnoj i mahnitoj agresiji. To je priča o kajanju, o ljubavi kao zastranjenju koje vodi prema ideji o pokušanom i konsenzualnom suicidu beznadežnog para ontoloških gubitnika. O izdaji, na kraju krajeva. O životu koji se nastavlja. Ali ne za sve.

Bilo je glasova, da parafraziram Majlera, koji su dovodili u pitanje opravdanost njegove pripovedačke strategije u ovom romanu. Njima se činilo kako autor tu nije drugo do zapisivač zapisanog, kako tu fikciji nema ni traga. I, teorijski gledano, ovi glasovi padaju pre no što su se i začuli. Koliko god se držao stvarnosnog, Majler djeluje po načelu izbora. U stvarnosti nema izbora. Ona se odigrala tako kako se odigrala, nije izmenjiva i zasnovana je na ukrštanju hiljada perspektiva koje nisu jednoznačno uhvatljive. Pominjao sam Foknera, neću više. Ona istinitost na koju se Majler u *Dželatovoj pesmi* poziva jeste istina fikcije, direktno zavisna od odabira iz monstruozne građe, rasporeda, insistiranja na montaži, specifičnosti pregleda, dinamici i amplitudama koje proizvodi priroda teksta, opredeljivanju prostornosti koja se naratorovom odlukom dodeljuje pojedinačnim likovima. Ako je u ovom romanu i moguće konstatovati efekat fotografije, stari naturalistički cilj, on je prisutan do određenog stepena. Sve nakon toga je invencija, slobodna igra. Gilmoreova priča jeste Majleru povod, nikako ishod. Ishod književnosti uvek je jezik s tendencijom preživljavanja. Ne rekonstrukcija. Ne kopija.

Dželatova pesma nikada neće imati šansu da postane neaktuelna. Njene postavke su univerzalne, čak biblijske, ako je takvo poređenje od koristi. U svojoj tehnologiji, ona re-novira Balzakovu ideju o piscu kao sekretaru društva, a uz nju i čitav koncept književnosti kao temeljno uključene u rad društvene mašine. Takav je bio njen autor, pravi sledbenik svojih devetnaestovekovnih praotaca. U ambijentu koji je dopuštao ovakva uplitanja, koji je čak insistirao na njima, gde se smatralo da je svako izlaganje sebe javnosti politički čin, i to se smatralo s punim pravom. I bez poze, bez onog zaletanja kakvo nam je poznato iz naše savremenosti, kada post-postmoderna učini svaku pretenziju smešnom. Uglavnom zaslužen.

Kažem, dosta se toga da naučiti od Majlera, kako iz njegovih vrlina, tako i od nesumnjivih manjkavosti do kojih je dovodio tempo rada autora od kog izdavač očekuje tiraže i profit. I trebalo bi sve to o čemu sam govorio još jednom pročitati. I prevesti ono što do sad nije prevedeno. Trebalo bi uraditi dosta toga. Završiti poslove i reći: *Gle, dobro je bilo*. Kao Norman Majler, na poslednjoj stranici svog trijumfalnog romana.